

Vojnich Zsófia, Művészettörténész

Tornyai János Múzeum - Alföld Galéria,

Hódmezővásárhely

Vojnich Zsófia

Egy kudarcba fulladt (ön)meghatározási kísérlet:

a Délalföldi Tárlatok története

Abstarct

Jelen tanulmány az alföldi régió 1945 utáni művészeti életének egy eddig nem igazán kutatott és feltárt szegmensét vizsgálja: a Délalföldi Tárlatok történetét.

A Szeged – Hódmezővásárhely – Békéscsaba tengely művészi életét a hatvanas években jellemzően a Nyári, az Őszi és az Alföldi Tárlat határozta meg, melyek „alulról jövő” kezdeményezésként fogták össze a városok és vonzaskörzetük képzőművészeti életét. A Délalföldi Tárlat a Képzőművészek Szövetségének regionális központjának nyomására és szándéka szerint jött létre. Nagyon izgalmas feladat megvizsgálni, hogy milyen identitáskijelölési szándék merülhetett fel a központi művészeti apparátus részéről, hogy milyen hatást gyakorolt a már meglévő művész közösségre, valamint mekkora ellenállást váltott ki a művészekből – művészcsoportokból (vagyis kik maradtak távol) a ma már abszolút ráerőszakoltnak tekinthető Tárlat-sorozat.

Bevezetés: az alföldi festészet fogalma körüli polémiák

Az alföldi festészetként aposztrofált képzőművészeti irányzat meghatározása, a 20. századi – és azon belül is az 1945 utáni – története a mai napig kihívást jelent a művészettörténeti szakirodalom számára. Bár a vidéki múzeumok (Hódmezővásárhely, Gyula, Békéscsaba) és fővárosi aukciós házak (Virág Judit vagy KogArt Galéria), valamint egyes kutatók részéről (mint Tóth Károly vagy Herpai András, Horváth Gyöngyvér, Szabó Noémi) az elmúlt évtizedben sor került olyan sarokpontokat kijelölő életműveket, mint Tornyai János, Koszta

József, Endre Béla, Szalay Ferenc vagy Németh Józsefét feldolgozó tárlatokra s az ezeket kísérő gyakran ouvre-katalógussal ellátott monográfiák megírására¹ – a tudomány mégis a mai napig adós a modern vagy esetleg a kortárs alföldi festészet meghatározásával, és az alföldi festészet körének megrajzolásával, valamint képviselőinek elhelyezésével a művészettörténeti szakirodalomban.

Az alföldi festészet, mint fogalom a 19. század vége óta ismert és a nagybánya örökségét továbbvivő, a Trianon utáni Magyarországon az új Nagybányát és ihlető forrást kereső, több alföldi városban művésztelepet létrehozni kívánó Rudnay Gyulát és a vásárhelyi származású, oda visszatelepülő Tornyai Jánost (s méltatlanul háttérbe szorítva: Endre Bélát) szokás kiindulópontjának tekinteni.² Legalább ilyen erőteljes állítás Koszta József és Nagy István expresszív festői nyelvét, a Munkácsy-örökséget felülíró egyéni látásmódot az irányzat fő és kiemelkedő áramának tekinteni.³ Továbbá szintén az alföldi festészet állandó epiteton ornansának tekinthető a csoport festőinek erőteljes hozzákapcsolása a realizmushoz, és művészetük értelmezése kizárólag ebben a kontextusban. Ennek az írásnak a keretei túlságosan szűkek, hogy kísérletet tegyen egy közel százéves művészettörténeti polémia feloldására. Mindösszesen kiinduló alapként használjuk fel ezt a fogalmat, és igyekszünk rákérdezni, hogy hogyan használhatjuk annak a művészeti jelenségnek a meghatározása kapcsán, mely az 1960-as évektől a vásárhelyi iskola, a szentesi Koszta-hagyomány vagy éppen a regionális Rudnay-örökség hangoztatásával kísérletet tett az Alföldön élő művészek és itt működő művésztelepek összefogására.

Ugyanis az 1960-as évektől kollektív tárlatok égisze alatt a modern és magukat „alföldiként” aposztrofáló festők, szobrászok, keramikusok és grafikusok közösen állítottak ki – felülről jövő összefogó szándék hatására. A tárlatok előzménye a Magyar Képzőművészek Szövetségének délmagyarországi területi szervezetének 1964-es megszületése,⁴ mely Békés

---

¹ A KogArt és a Tornyai János Múzeum megállapodása keretében (Nagy Imre akkori múzeumigazgató és Fertőszögi Péter művészettörténész által aláírt szerződéssel) 2012 és 2015 között olyan országos jelentőségű kiállításokra került sor Vásárhelyen, mint Csernus Tibor, Barcsay Jenő, Tornyai János vagy Koszta József. Ezekon felül Vásárhelyen kiállítás és katalógus mutatta be Németh József és Szalay Ferenc festészetét – Dr. Nagy Imre: Németh József (1928-1994), Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, 2015; valamint Dömötör János – Tóth Károly: Szalay Ferenc (1931-2013), Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, 2013.

² Ld. a kecskeméti Bozsó Gyűjtemény 2016-os válogatását (Az Alföld vonzásában), melynek mottóját Tornyai mestertől vették: „hanem a nagy gerjedés, lélekelhevülés megnyilatkozása-a lehető legegyszerűbb köntösben”. Nátyi 2016, 2.

³ Szinnye Merse Anna: Koszta József (1861-1949) élete és művészete a dokumentumok tükrében, Kogart, Budapest, 2015, valamint Kieselbach Tamás (szerk.): Nagy István, Kieselbach Galéria és Aukciós Ház, Bp., 2019.

⁴ ld. I. Délalföldi Tárlat, katalógus-bevezetője. (Egyébként ebben az évben alakult a Szövetség többi területi szervezete is – megj. tőlem.) Előzménynak tekinthető az 1950-es években központilag létrehozott, Csongrád megye képzőművészeti életét összefogó Magyar Képzőművészek Szövetsége Csongrád megyei munkacsoportja.

és Csongrád megye alkotóművészeit fogta egybe hivatalos keretek között. A szervezet központja Hódmezővásárhely lett, titkára Dömötör János, összekötője pedig Szelesi Zoltán. Ennek a szervezetnek a működése tette lehetővé (és mintegy kötelezővé) a tagok közös fellépését és egyben bemutatkozását; és lett ennek a közös megjelenésnek a látványos reprezentációja az először 1965-ös évben megrendezett úgynevezett Délalföldi Tárlat.⁵ Jelen dolgozat csak az előzményeket és az első néhány évet (1965-1970) vizsgálja szorosan – melynek dinamikája egyben a régió művészeti életében bekövetkező súlyponteltolódásokat is szépen körvonalazza.

Legfontosabb kérdésünk, hogy milyen formában hatott, alakított-e ki valamilyen közös művészi nyelvet és látásmódot az egy tárlaton kiállító gyulai, hódmezővásárhelyi, szegedi és szentesi alkotók között e közös, fentről jövő „identifikációs” szándék? Milyen hatása lett a régió művészetére annak, hogy egy központi szervezet kívánta meghatározni, értelmezni az egyes alkotók törekvéseiben a kollektív, egyetemes jegyeket? Mi volt ebben az esetben az *expressis verbis* értett 1945 utáni alföldi festészet mögöttes tartalma? És végül a legfontosabb kérdés: elérte-e a célját ez a mára szinte elfeledett kezdeményezés? Ezekre a kérdésekre keressük a választ.

A tárlatok előzményei

Mielőtt a Délalföldi Tárlatok történetét vizsgálnánk meg, érdemes kronológia-szerűen áttekinteni a régió művészeti törekvéseit, fontosabb eseményeit az 1950-es évektől. A Délalföldi Tárlat ugyanis eltér a két megye korábban, és teljesen más megfontolásokból alapított kiállítás-sorozatainak létrehozásának szándékaitól, ahogyan erre igyekszünk rámutatni. Ezért érdemes azon fontosabb tárlatok, kiállítások sorrendbe állítása, melyek a művészeti élet gerincét jelentették ebben az időszakban Csongrád és Békés megyében, és hagyományaik a mai napig tovább élnek.

Ez a szervezet irányította az 1951-től megnyíló Megyei Képzőművészeti Kiállításokat, ahol a megyében élő művészek kaptak kiállítási lehetőséget. Helyszíneiként Szeged és Hódmezővásárhely szolgáltak. Szelesi Zoltán összefoglalásában érdekes megjegyzést tesz. Tanulmánya szerint „míg a fővárosban az 1954-ben megrendezett V. Magyar Képzőművészeti Kiállítás a művészeti öncélúság tényerési kísérleteiről tanuskodott, addig az itteni IV. Megyei Képzőművészeti Kiállítás a szocialista törekvések jelenlétét mutatta. Helyi kulturális életünkben, így Szeged festészetében is valamivel később jelentkeztek a jobboldali elhajlás tünetei. Ezek nálunk az 1955-ös Tavasz Tárlat, és az ugyanez év októberében létrehozott V. Megyei Képzőművészeti Kiállítás anyagában érződtek leginkább.” Szelesi 1972, 210-40. A Megyei Képzőművészeti Kiállítások rendszere és a központilag vezérelt szocreál stílustól való tudatos elhajlási kísérlet, valamint Szeged és Vásárhely „rivalizálása” azonban további kutatást igényel.

⁵ Jelen dolgozat csak a tárlatok létrehozásának körülményeit és a „csúcs” időszaknak tartott 1960-as évek végét vizsgálja, a teljes időszak feldolgozása egy további kutatások feladata.

Az ötvenes évek zárt világában a pártközpontból szervezett művészeti élet sematizmusát és az egységesen elvárt szocialista realista stílus, valamint Budapest, kizárólagos hegemoniáját megtörni igyekezett a hódmezővásárhelyi múzeum élén 1946 óta álló Galyasi Miklós, amikor 1954-ben életre hívta az első Vásárhelyi Őszi Tárlatot. A hatalmas vállalás már ekkor meghaladta a város és a múzeum anyagi lehetőségeit, hiszen Galyasi egy olyan kiállítássorozatot, művészeti fórumot álmodott, melynek résztvevői vásárhelyiek, innen elszármazottak és újonnan betelepülő művészek egyaránt és velük azok, akik szellemiségükben egyértelműen vállalják a városban kiemelten élő Tornyai-hagyomány továbbvitelét (tehát: merítési köre országos, de szellemiségben megköveteli az azonosulást),⁶ Azt is tudomásul kell venni ugyanakkor, hogy az elképzelés és az ötlet egyedi, és a város múzeuma biztosította a helyszínt az 1954-től évenként rendezett kiállításnak, de – a korszak jellemzőinek megfelelően – a zsűrizéstől a díjazásig minden mást a Kiállítási Intézmények apparátusa, tehát a Műcsarnok szervezett.⁷ Megalapították a Tornyai-plakettet, ami jelentős pénzjutalommal járt.⁸ Az Őszi Tárlatok végül Hódmezővásárhely művészi reprezentációjának kulcselemévé váltak és a vásárhelyi szellemiséget és művészeti hagyományt őrző festők, szobrászok találkozási pontjává. A Tárlatok és az 1957-ben (újra)alapított mártélyi művésztelep, a Galyasi által a városba invitált Képzőművészeti Főiskolás nyári alkotótáborok⁹ olyan erővel bírtak, melyek másfél évtizedre hegemon szerepet biztosítottak régió művészetén belül Hódmezővásárhelynek.

A vásárhelyi sikerek ösztönöz(het)ték a Dél-Alföld másik, szintén régi gyökerekkel rendelkező városait hasonló megmozdulásokra. Békéscsaba reagált frissebben, és felbuzdulva azon a tényen, hogy az 1957-es országos tárlatról, melynek címe „Vidéki képzőművészek”

---

⁶ Galyasi 1965, 59-60. „...kézenfekvő az a kérdést, mit takar tulajdonképpen a vásárhelyi művészet fogalma, mi soroz egy művészt a vásárhelyiek közé, mi az a közös hang, az a hasonló szemlélet – talán alkat és életérzés – ami összehozza és összehozta az ország különböző részein született, élő és dolgozó művészeket.... Nos, a két kérdés a következő: ki áll közel hozzám a magyar képzőművészetben? A második: kinek a tanítványának vallom magam? Mikor a feleleteket összevetem a művekkel, a következők derülnek ki: azok a művészek, akik letelepedettként, vagy hazajáró lelkek gyanánt így vagy úgy ittragadtak a vásárhelyi körben, ha festők: Mednyánszkyt, Tornyai Jánost, Nagy Istvánt, Koszta Józsefet; a másik csoport Szőnyit, esetleg Egryt – a szobrászok Medgyessyt, Ferenczy Bénit, Borsos Miklóst és az ezekkel talán műveikben össze nem mérhető, de egészséges szellemben és igényben föltétlen példamutató Szabó Ivánt vallják ősnek, tanítómesternek. A már életében klasszikussá vált Barcsay Jenőt pedig kivétel nélkül mindenki...”

⁷ Tóth 2024, 14.

⁸ „A Vásárhelyi Őszi Tárlat fődíja a tárlat 1954-es indulása óta a Tornyai-plakett. A díjat olyan művész kaphatja, aki rendszeresen és magas színvonalon állít (vagy állított) ki az Őszi Tárlatokon. Számít tehát a tárlathoz való hűség és a szereplések színvonala. A Tornyai-plakettet egy művész csak egyszer kaphatja meg. A plakett posztumusz is kiadható.” link: <https://oszitarlat.hu/a-vasarhelyi-oszi-tarlat-dijai-es-azok-feltetelei/>, letöltés dátuma: 2025.04.02.

⁹ ld. Tóth 2024, 21-26. bővebben: a magyar újrealista irányzat letéteményeseként aposztrofált Vásárhelyi Iskola három pillére: az Őszi Tárlat, a művésztelep és a támogató személyek (Kurucz D. István, Szabó Iván – valamint Pogány Ö Gábor).

volt, kiszorult számos Hajdú-Bihar vagy éppen Békés megyei alkotó – ezért létrehozták a Tiszántúli Festőművészek Vándorkiállítását 1958-ban. Később Alföldi Képzőművészek Vándorkiállításaként, majd 1964-től Alföldi Tárlatként szerepelt. Ez a tárlat – azon túl, hogy a déli és keleti régió művészei számára biztosított kiállítási lehetőséget – a kezdetektől meghatározott elvek szerint válogatott. Fontos volt a művészek részéről a kapcsolat a realizmussal, valamint (kezdetben) az absztrakt törekvések kizárása. Az 1964-es névváltozás egyben koncepcióváltást is jelentett: Békés megye három helyszínére redukálódott a tárlat bemutatása, megszűnt vándorkiállítás lenni, valamint biennálé-jelleget nyert és egyfajta lokális izvilágú kortárs művészeti pódiummá vált.¹⁰

1959-ben, tehát harmadikként, sorakozott a helyi és regionális igényű, közös bemutatkozási kísérletek mögé Szeged megyei jogú városa, amikor is megalapította a Szegedi Nyári Tárlatot. Az eredetileg dél-magyarországi művészeti fórumnak szánt kiállítás viszonylag hamar elvesztette „lokális” vagy regionális jellegét, és már a fennállásának tizedik évfordulóján azt olvashatjuk róla, hogy „...most aligha van olyan képzőművésznünk, aki ne küldené el szívesen munkáit szegedi *bemutatásra*.”¹¹ Szeged a mai napig őrzi ezt az kozmopolita jellegét, árulkodó, hogy a tárlat fődíját nem egy hagyományteremtő művésztől kívánta elnevezni, hanem Szeged Megyei Jogú Város Alkotódíjaként hozták létre. A szegedi művészek sokkal erőteljesebben részt kívántak venni a Budapest diktálta főáram életében, urbánusabb szellemiségben – erről is tanúskodik 1967-1968-as „kenyértörésük” Vásárhellyel.

A Délalföldi Tárlatok kezdetei

A fent felsorolt három momentum tekinthető a Délalföldi Tárlatok közvetlen előzményének. Az immár ezen a néven bemutatott és az 1965-ben rendezett első kiállítást három város múzeuma: Hódmezővásárhely, Szeged és Gyula koordinálták, befogadó intézményei a Tornyai János, a Móra Ferenc és az Erkel Ferenc Múzeumok voltak. A rendezésen kívül közösen vállalták a tárlat bemutatásának megosztását is (ebben a tekintetben előképek tekinthető a Tiszántúli Festőművészek Vándorkiállítása). Sem a sorrend, sem a helyszínek nem véletlenek: a Magyar Képzőművészek Szövetségének helyi képviselői – a már említett Dömötör és Szelesi – Vásárhely, illetve Szeged múzeumának voltak meghatározó alakjai. Az év egy-egy hónapjában volt látható a tárlat, először csak három különböző városban, ahogyan az első kiállítás katalógus a fogalmaz: „csoportosulásoknak ez a formája nem véletlenül született meg. A képzőművészet centralizáltsága évek óta sok nehézséget jelentett a vidéken

---

¹⁰ Gyarmathy 2001, o.n.

¹¹ Akác László: A X. Szegedi Nyári Tárlat in: Délmagyarország, 1969, 59. évfolyam 179. sz., 5.

élő művészek, más és más helyi nehézségekből fakadó problémáinak összehangolásában a közös és kölcsönös segítség lehetőségeinek megteremtésében.”¹²

Már az első kiállítás is tanúskodik egyfajta szintézis-kísérletéről, ami próbálja meghatározni az alföldi művészet fogalmát, az alföldiséget, egyaránt a déli országrész régiójának képzőművészeti hagyományai és a modernizmus gondolatának folytatójaként is. Egybefogja a három nagy művészeti gócpontnak tekinthető város művészeit, illetve a már meglévő tárlatok rendszerét. A kiállító művészek névsora¹³ a három város művészi életének már befutott alkotóit tükrözi. Ám az 1965-ös első Délalföldi Tárlat művésznévsora egyértelműen mutatja azt is, hogy ekkor még a régióban a vezető szerep mindenféleképpen az önálló „iskolá”-val (újrealista törekvései révén azzá váló)¹⁴ rendelkező, az egyre rangosabb Őszi Tárlatnak otthont adó, és kánon-diktálónak váló vásárhelyi művészeté. Itt érdemes felfigyelni arra a párhuzamra, hogy a Vásárhelyi Őszi Tárlatok rendezője az első tizenkét évben 1966-os haláláig a Műcsarnok művészeti osztályán dolgozó Ritly Valéria, aki egyben az első Délalföldi Tárlat katalógusának előszószerzője is.¹⁵ A első Délalföldi Tárlat azonban emellett felhívja a figyelmet az alföldi festészet berkein belül olyan törekvésekre is, mint a „szegediek urbánus látásmódjából fakadó változatos festői hagyományára” valamint a „békéscsabai oldottabb színvilág konstruktív vonalvezetésű hagyományaira.”¹⁶

Nem véletlen tehát, hogy a kiállítás első helyszíne Hódmezővásárhely volt. Magát a tárlatot szakmai grémium (a Képző- és Iparművészeti Lektorátus képviselőjében) válogatta, melynek tagjai: Csohány Kálmán grafikus, Németh József festő, Szabó Iván szobrász és Szurcsik János voltak. A bizottság tagjainak összetételéből megint csak észrevehető a már sikeres évtizedet maga mögött mondható vásárhelyi művésztelep és a város köré gyűlt alkotók domináns szerepe. Ám a kiállítás rendezését megosztották maguk között a múzeumok – Dömötör János (Hódmezővásárhely), Koszta Rozália (Gyula), Pintér József (Szeged) és Szelesi Zoltán (Szeged) képviselőjében.¹⁷ A válogatás arculatát témájában is az Alföld adja: olyan alkotások kerülnek bemutatásra, melyek az alföldi tájat (Kovács Mária: *Virágzó almafa*, Lelkes István: *Alkony*), embereket (Szalay Ferenc: *Tél I-II-III*, Füstös Zoltán: *Gyuri bácsi*)

---

¹² Ritly Valéria: Első alkalommal jelentkeznek kollektív kiállítással a délmagyarországi művészek... In: I. Délalföldi Tárlat (katalógus), 1965, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda Vállalat, 7

¹³ Az ekkor kiállító vásárhelyiek Almási Gyula, Erdős Péter, Füstös Zoltán, Fülöp Erzsébet, Fodor József, Hézső Ferenc, Kohán György, Kovács Mária, Lelkes István, Németh József, Szalay Ferenc, Kajári Gyula és Fekete János.

¹⁴ Tóth 2024, 6-7.

¹⁵ Ritly i.m., 5-8

¹⁶ U.a.o., 7.

¹⁷ ld. az I. Délalföldi Tárlat katalógusának impresszumát.

ábrázolják, és a hivatalos kritika leginkább a sokszínűséget értékeli a felvonultatott alkotásokban.¹⁸

Az 1966-ban rendezett második tárlat, mintha már tudatosabban törekedett volna arra, hogy körképet adjon arról, hogyan is néz ki régió művészete ebben az időszakban. Legfontosabb szervezeti változás, hogy ekkor kapcsolódik be Szentes a tárlatokba – az egyetlen olyan alföldi város a rendezők közül, mely nem rendelkezik 1945 utáni „előzményekkel”, kizárólag a Koszta-hagyományra támaszkodik. A város belépése azonban hatásos, ugyanis megalapítja Szentes Város Tanácsa a Koszta-érmét.¹⁹ Bár az is figyelemre méltó, hogy Szentes városát nem képviseli egy festő sem: hiányoljuk a névsorból a Koszta-hagyomány szinte kizárólagos örökösét, a legutóbb 1965-ben a városban (és az I. Délalföldi Tárlaton is!) kiállító és helybeli Tokácsli Lajos nevét.

Ekkora immár 12. évébe lépett a Vásárhelyen évente megrendezett országos tárlat és modern művészeti seregszemle – az 1954-ben életre hívott monumentális vállalkozás kiállta az évtized próbáját: életben maradt és képessé vált arra, hogy az alapító, Galyasi Miklós eredeti elképzelése szerint egy táborba toborozza és együtt mutassa meg a Vásárhelyhez, Tornyai János festői hagyományához, a realizmushoz kötődő hazai (sic!) festők, szobrászok alkotásait. Galyasi kéziratban maradt számvetése szerint az első 12 vásárhelyi év eredménye 190 festő és alkotás bemutatása, melynek közel fele évente, vagy kétevente heteket tölt el a városban, de gyakran vissza-vissza is térnek, tehát nem csak egyszer járnak Vásárhelyen.²⁰ Azonban ez az év, amikor a vásárhelyi művészet kiemelkedő óriása, Kohán György meghal (betegsége miatt már a Délalföldi Tárlaton sem állít ki)²¹ és az Őszi Tárlatok eddigi rendezője, Ritly Valéria is elhunyt. Így például a vásárhelyi Őszi Tárlatok történetében érdemes ezt az évet cezúraként kezelni.

A második Délalföldi Tárlat – Hódmezővásárhely, Szeged, Gyula és Szentes helyszíneivel egyben a városokban zajló művészi élet esszenciájának bemutatásával már sokkal határozottabban képviseli az első kiállításban is körvonalazódó gondolatot, vagyis azt, hogy a tárlat résztvevőinek alkotásaik bemutatása mellett szinte küldetésévé kell tenni az alföldi festészet modernkori aposztrofálását és elhelyezését a korabeli művészeti palettán. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus bírálóbizottságának tagjai ekkor már nem pusztán a vásárhelyi iskolát képviselő, és annak holdudvarába tartozó művészekből álltak, hanem a

---

¹⁸ Szelesi Zoltán: Az I. Délalföldi Tárlat In: Délmagyarország 55, no. 139. 1965. jún. 5., 5.

¹⁹ Dömötör János: Katalógus-előszó In: II. Délalföldi Tárlat (katalógus), 1966, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda, 8.

²⁰ Galyasi Miklós: A hódmezővásárhelyi képzőművészet utolsó húsz éve (1945-1965) – Adalékok a vásárhelyi művésztelep történetéhez, Kézirat, Tornyai János Múzeum Irattár, ltsz. nélkül

²¹ Ld. Dömötör 1966, 7.

többi város delegált tagjaival együttesen végezték a válogatást és a rendezést (Csohány Kálmán, Dömötör János, Nagy Károlyné, Németh József, Szabó Iván, Szalay Ferenc, Szelesi Zoltán, Szurcsik János, Tamás Ervin).²²

Az azonban érződik, hogy még mindig nem teljesek a névsorok: elsősorban a szegedi és vásárhelyi művészek képeznek túlsúlyt, a békés megyei alkotók kevesen vannak – vagy távol maradnak.

1967-ben, a harmadik Délalföldi Tárlattal egy évben a Magyar Nemzeti Galériában nagyszabású tárlat keretében sikeresen mutatkoznak be a szegedi festőművészek.²³ A dátum azért is fontos mert ekkor éri el tetőfokát az 1966-ben kirobbanó vita a vásárhelyi iskola kapcsán („Vásárhely és képzőművészet”) és kérte fel a Tiszatáj szerkesztősége Pogány Ö. Gábort a vita összegzésére és lezárására, aminek révén a Magyar Nemzeti Galéria igazgatója egyértelműen megvédi a vásárhelyi festészetet és igyekszik a kortárs művészeti palettán elhelyezni azt.²⁴ Két győzelem tehát az alföldiek részéről a fővárosban. A harmadik tárlat mindezek mellett mégis szinte ugyanazokat a neveket vonultatja fel, mint az előző két év kiállítói. Míg önálló csoportként Szeged és Vásárhely egyre jobban elkülönül, addig a Délalföldi Tárlatok erre mintha nem is reagálnának.

A Délalföldi Tárlatok hatásrendszere

A Délalföldi Tárlatok történetét vizsgálva a jelzett időpontban (1965-1970) látjuk, hogy körülbelül azonos kiállítók és rendező szervezetek, személyek hozták létre évről évre. Az alábbi, egyesített táblázatban az 1965 és 1970 közt a Tárlaton kiállító művészek aszerint szerepelnek, hogy mely város műhelyéhez, szellemi vonzásköréhez tartoztak:

A Délalföldi Tárlatok kiállító művészei (1965-1970)					
Szentes	Gyula (Békéscsaba, Orosháza)		Szeged	Hódmezővásárhely	„Egyéb”
Tokácsli Lajos, Terney	Bazsali Kosztai	Ferenc, Rozália,	Dénes János, Dér István, Dorogi	Almási Gyula, Erdős Péter, Fejér Csaba,	Piroska János ²⁵

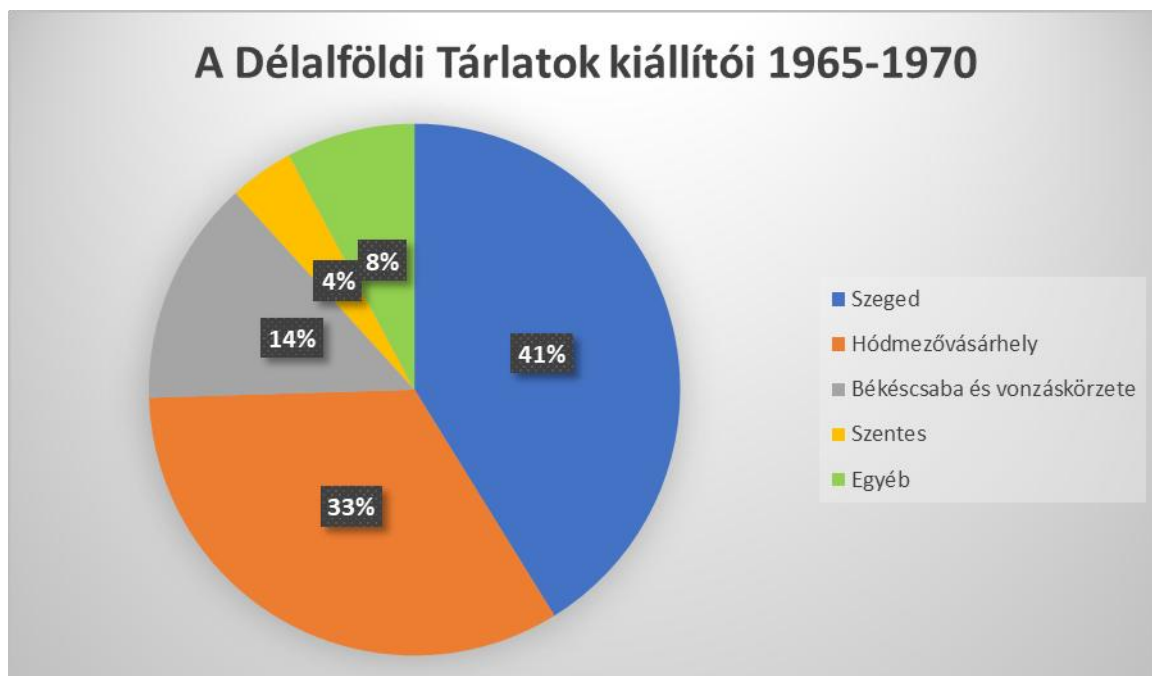
²² II. Délalföldi Tárlat (katalógus), 1966, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda, 1966.

²³ Szegedi Képzőművészek Tárlata, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1967. Kat. és Bev.: D. Fehér Zsuzsa (Ebben nagy szerepe lehetett annak, hogy D. Fehér Zsuzsa (1925) szegedi származású művészettörténész volt, aki a Magyar Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársaként 1945 utáni művészettel foglalkozott. – megj. tőlem) illetve előzménye a korábban ugyanitt bemutatott vásárhelyi (1964) és szolnoki tárlatok.

²⁴ A vita értelmezését ld bővebben Tóth 2024, 19-20, Szelesi 1972, 258-259.

²⁵ Külön figyelmet érdemelne a csongrádi festő, Piroska János „rehabilitálása” a vizsgált korszakban, Gera Katalin indulása vagy a szegediek esetében a Vinkler-tanítványok közös, iskolaszerű fellépése.

Béla	Ezüst György, Lipták Pál, Miklós István, Alexin Andor, Mladonyicky Béla	Imre, Erdélyi Mihály, Fontos Sándor, Papp György, Pintér József, Stefániai Edit, Vinkler László, Vlasics Károly, Zombori László, Hemmert János, T. Nagy Iré, Tóth Sándor, Csizmazia Kálmán, Cs. Pataj Mihály, Vincze András, Szuromi Pál, Szücs Árpád, Zoltánfy István, Takács Győző	Fodor József, Fülöp Erzsébet, Füstös Zoltán, Hézső Ferenc, Kohán György, Kovács Mári, Lelkes István, Németh József, Szalay Ferenc, Kajári Gyula, Fekete János, Végvári Gyula, Csikós Miklós, Samu Katalin	(Csongrád), Bánszky Tamás (Földeák), Gera Katalin (Újkígyós), Bagossy Gábor
------	---	---	---	--

1. ábra: A Délalföldi Tárlatok kiállítóinak egymáshoz viszonyított aránya (1965-1970)
(Saját szerkesztés)

Az első öt év folyamán összesen 51 alkotó állított ki,²⁶ a névsor a második évre kialakult, utána hosszú ideig csak egy-egy új név bukkan fel vagy tűnik el a katalógusok listáiról. Bár a Tárlat nem meghívásos, mégis (főleg Dömötör és Szelesi személyei miatt) feltételezhető, hogy sok esetben személyes megkeresés, és kapcsolati háló lehetett a mérvadó. Ez a létszám jóval szerényebbnek tekinthető, mind az Őszi, a Nyári és az Alföldi Tárlat viszonyában is.²⁷

Az elemzés második részében érdemes néhány érdekes és fontos „hozományát” áttekinteni a Délalföldi Tárlatoknak, és megpróbálni értelmezni a Magyar Képzőművészek Szövetségének fentről irányító, adott művészeti platformra gyakorolt hatását.

Hódmezővásárhely

A vásárhelyi Őszi Tárlatok ugyan 1954 óta garantálták a város vezető szerepét a régió képzőművészeti életében, ez azonban önmagában nem lett volna elég a művészek városba hívásához és itt-tartásához. A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején (ami egyben a Vásárhelyi Őszi Tárlatok, a mártélyi művésztelep fénykorát jelenti) Hódmezővásárhely műteremmel ellátott művészlakásokat (Kohán György u.) tudott építtetni és működtetni.²⁸ A város a helyi alkotók, valamint a Budapestre elszármazott művészek révén képes volt a centralizált főváros miliójából a „vásárhelyiséget” és az „alföldi újrealizmust” elfogadók közül egy olyan kört toborozni, akik hajlandóak voltak hosszabb rövidebb ideig, vagy akár állandóra a városban megtelepedni. A városba érkező művészek közül kiemelkedő szerepet játszott Szalay Ferenc, aki a város mellett egy tanyán telepedett le.²⁹ Az ide érkező Kohán György, az itt hazára találó Németh József, Kajári Gyula és a Majolika gyár körül a hatvanas években dolgozó alkotók, mint Végvári Gyula vagy Fekete János nemcsak művészként, hanem művészet-szervezőként is maradandót alkotott. A Délalföldi Tárlatok tehát leginkább a reprezentáció eszközeként szolgáltak Vásárhely számára (jelentősége elenyésző volt az Őszi Tárlathoz képest) és egy olyan regionális fórumot biztosítottak az újrealista törekvéseknek, melyen városukon kívül – de csoportként – megmutatkozhattak.

Szeged

---

²⁶ Az 51 alkotó közül a törzsgárdának kb. 40 tekinthető, akik a kezdetektől folyamatosan, több alkotással szerepeltek.

²⁷ Például 1967-ben a Vásárhelyi Őszi Tárlaton kb. 150 alkotó vett részt, a szegedi Nyári Tárlaton pedig ugyanekkor 125 művész. A két tárlat rendszeres kiállítóinak a névsora izgalmas megállapításokat tatogat. (Forrás: a két Tárlat vonatkozó, 1967-es katalógusa).

²⁸ Tóth 2024, 24.

²⁹ bővebben: Tóth 2013, 16-40 (életút-interjú Szalay Ferencsel).

Szeged az alföldi festészet képzőművészeti életében már az 1900-as évek elején jelentős szerepet töltött be - a Rudnay-hagyomány és a hangsúlyosan városi, de nem mezővárosi központi szerepe révén. A századfordulón a Nagybányával szakító és egy új bázist kereső Rudnay Gyula komoly tervekkel érkezett a városba: egy lehetséges művésztelep meg alakításának szándékával. Bár az 1911-es tervekből végül semmi nem valósult meg,³⁰ Szeged mégis 1945 után fokozatosan a megye egyik meghatározó művészeti központja lett, és általános vélekedés szerint karakteres arculatát nagyjából az 1957-1967 közti időszakban alakította ki.³¹ Művészetszervezés terén itt kiemelkedik a Dorogi Imre vezette Szegedi Szépműves Céh (1946), valamint a Móra Ferenc Múzeum elkötelezettsége a kortárs képzőművészet bemutatására (ld. Horváth Mihály utcai Képtár átadása). A Szegedi Nyári Tárlat – mely hamar országos méretűvé vált, nem rajzolta meg kellő kontúrral a szegedi művészet közös jegyeit, profilját, így elvitathatatlan szerepe a Délalföldi Tárlatoknak, hogy Vásárhely mellett Szeged művészei szerepeltek ezeken az alkalmakon legnagyobb számmal (sőt létszámuk meg is haladta sokszor a vásárhelyiekét). Mégsem tudta őket a Délalföldi Tárlat sem – ahogyan az a bizonyos Nemzeti Galéria-beli – kiállítás sem olyan egységes arculatú körként bemutatni, mint Hódmezővásárhelyt. A szegedi csoportot mindig az egyéni teljesítmények kiemelése, a sokszínűség, stíluspluralizmus jellemezte. A szegedi alkotók létszámnövekedése inkább tűnik a vásárhelyiekkel a régió művészeti központjává válás körüli láthatatlan „harc” eszközének, mint annak az igénynek, hogy definiálni próbálja magát a város művészközössége „alföldi”-ként.

Gyula, Békéscsaba és Orosháza

Gyula művészei tulajdonképpen úgy is jellemezhetők lennének, mint „akik nem voltak ott”. Békéscsaba és Orosháza – vagyis Békés megye művészei nagyon kis létszámmal képviseltették magukat. Nem szabad azonban megfélekednünk az 1969-ben megalakult gyulai művésztelepről, mely 1969-ben jött létre a Budapestről a központi művészeti bizottságok figyelő szeme elől „elillanni vágyó” Tóth Tibor égisze alatt. Ő hozta létre a Művészbarát kört (Budapest, XVII, kerület) – egy különleges szakkörrel és egy kortárs kiállító hellyel együtt a 60-as években. Innen indultak a később iskolává előre lépő gyulai festők is. Tóth Tibor ugyanis rendszeresen nyári művésztelepeket szervezett, melyek helyszíne 1969-től Gyula lett. A nagybányai szabadiskola mintáit etalonként követő művésztelep révén olyan csoportosulás alakult ki, melynek tagjai többek között Albrecht

---

³⁰ Szelesi 1968, 190.

³¹ D. Fehér Zsuzsa: Szegedi Képzőművészek Tárlata. Katalógus. Magyar Nemzeti Galéria. Bp. 1967. 7-8.

Júlia, Balogh Gyula, Marosvári György, Szakáll Ágnes, Bodor Zoltán, Lukács István, akik között a legszorosabb összetartó erőt a trendektől való tudatos távolmaradás és a hagyományos, sokszor kimondottan realista festészeti és szobrászati műfajok ápolása volt. A művésztelep működésének köszönhető az ország első kiállítótermének létrehozása: a Dürer teremé.³² Igen élénk volt a város művészeti élete – ennek tükrében külön figyelemreméltó, hogy a művésztelep alkotói a Délalföldi Tárlaton a vizsgált korszakban nem vettek részt. Távolmaradásuk olvasható a rendszer kritikájaként (ugyanis a telep Békés vagy Csongrád megyei tagjai sem állítanak ki), ugyanakkor a művésztelep autonómiáját és egyéni szellemi teljesítményét megőrizni kívánó magatartásként is. Harmadik magyarázat lehet, hogy egyszerűen azért, mert ebben az esetben nem folyt össze a város, a múzeum és a képzőművészet irányítása (a „hivatalos” képviselői a megyének békéscsabai és orosházi művészeket jelentett) – de azt lehet mondani, hogy Gyula város művészeti életében pusztán egyel több színpontot jelentett a Délalföldi Tárlatok bemutatása.

Szentes

Szentes városa talán az egyértelmű „nyertese” a Délalföldi Tárlatoknak. Ezeken keresztül ugyanis olyan mintákhoz és kapcsolatokhoz jutott, melyek nem engedték elszorvadni a város képzőművészeti életét és a Koszta József örökén fellépő újabb nemzedék törekvéseit. A Délalföldi tárlatok 10. évfordulóján a katalógus bevezetőjében Koszta Rozália felhívja a figyelmet arra, hogy Szentes városa díjat alapított (vásárhelyi mintára) Koszta József emlékére, melyet évente a délalföldi tárlat egy-egy kiemelt alkotójának ítéltek meg³³. Ezen keresztül jelezte az egykori megyeszékhely, hogy képzőművészeti hagyományának megőrzésére legalább olyan elhivatott, mint Hódmezővásárhely.³⁴ Bár a kezdeményezést elegáns gesztusnak tarthatjuk, valamint valószínűleg a város lehetőséget látott arra, hogy a Tárlatokon keresztül saját művészeti életét felélessze – ez azonban nem sikerült igazán. Viszont nem is tűnt el a régió palettájáról, ami pedig köszönhető a fent vizsgált kiállításoknak, díjalapításnak.

Összegzés helyett

---

³² Vertel 2021, 42-47. A terem létrehozását ugyan Koszta Rozália a Tárlatok kontextusában említi a 11. Tárlat katalógus-bevezetőjében, de ez egyértelműen a művésztelep és város összefogásából létrehozott épület volt.

³³ Dömötör János: A II. Délalföldi Tárlat In: Tiszatáj, 1966, 20, 7. sz. 554. A város döntése szerint minden évben a díjat a Délalföldi Tárlat megnyitóján kell kiosztani a munkajutalommal együtt, az alföldi tájat és az itt élő embert kifejező legértékesebb művek alkotójának.

³⁴ XI. Délalföldi Tárlat (katalógus), Szeged, 1976.

Lehet-e alföldi festészetről, dél-alföldi képzőművészetről, közös nyelvről beszélni a vizsgált időszakban a régióban - tettük fel a kérdést a dolgozat elején. Volt-e valamilyen érvényesítő ereje a Délalföldi Tárlatoknak, melyeket felülről irányítottak és egyértelműen azzal a szándékkal működtették, hogy megpróbálja egy táborba gyűjteni a modern alföldi festőket és megragadni a közöset stílusukban – kontinuitást látva a századfordulós hagyományokban. Kétségkívül – a tárlatok történetét és eseményein végigpillantva, mai szemmel a válasz nemleges.

A tárlatok sajtóanyagát áttekintve³⁵ is hasonló eredményre juthatunk. A recenziók és kritikák – minden egyes esetben külön tárgyalják Vásárhely, Szeged művészeinek munkáit, leginkább az első években Szeged „felzárkózását” hangoztatva, jobbára a kiállított művek értékelésére térnek ki – és kevésbé kívánják feszegetni azt a kérdést, hogy egyáltalán mennyire volt szükséges létrehozása, a már működő tárlatok mellett.³⁶

A címben szereplő (ön)meghatározási kísérlet tehát nem sikerült: önmeghatározásnak tekinthető, amennyiben a képzőművészeti szövetség helyi képviselői egyben Vásárhely és Szeged legmagasabb rangú múzeum- és művészetszervezői – így a válogatás, rendezés révén nyilvánvaló lenne egyfajta törekvés. Meghatározási kísérlet pedig abban az értelemben, ahogyan a hivatalos művészettörténet-írás keresi az 1950-es évek óta a választ az alföldi festészet mibenlétére (Ritly Valéria, D. Fodor Zsuzsanna, Aradi Nóra, Pogány Ö Gábor...) és tapogatózásait parázs elméleti viták kísérik.

Ugyanilyen árulkodó a „távolmaradó” művészek névsora. Csak a vizsgált korszakban – Szeged és Vásárhely, de akár az Alföldi Tárlatok saját, rendszeres kiállítói köréből – olyan neveket nem fedezünk fel, mint Kurucz D. István, Csizmadia Zoltán, Lieber Éva, Pólya József, Magos Gyula, Lóránt János vagy éppen Szabó Iván. Tehát még a két megyén belül is meglehetősen szűk a Délalföldi Tárlaton kiállítók köre.

Láthatjuk, hogy önálló, egy-egy város köré csoportosuló törekvésekről (Szeged, Vásárhely és Gyula – művésztелеpek és művészlakások létrehozásáról), valamint pozitív mintákról és kölcsönhatásokról (ld. Szentes – díjalapítás) beszélhetünk, de közös alföldi nyelvről semmiképp. Továbbá a Délalföldi Tárlatok „kudarca” (szemben Szeged és Vásárhely saját tárlatainak példájával) azt a problémát is felveti, hogy mennyire volt sikeres az 1960-as, 1970-es évek művészetpolitikájában a hivatalos szervezeti keretek létrehozása (ld. Magyar

---

³⁵ Szelesi Zoltán az első tárlat kapcsán a Szövetség összefogó erejét méltatja, aminek hatására a régió művészete differenciáltabbá vált. (Szelesi, 1965, 5.) A kritika a második tárlat kiegyenlítetttségét hangoztatja: a vásárhelyi dominancia csökkenését. (Dömötör 1966-os kiállításrecenziója, 553.) Vagy az 5. tárlat kritikája azért izgalmas, mert a szerző, Szelesi Zoltán is felteszi a kérdést, hogy mi a közös jegy a kiállítók művészetében. A jellegzetes alföldi táj- és emberábrázoláson túl azonban erre magyarázatot nem tud adni a szerző. (Szelesi 1969, 755.)

³⁶ Kardos József: A VII. Délalföldi Tárlat In: Tiszatáj, 1971 25., no. 8., 780.

Képzőművészek Szövetsége regionális szervei) és ezek irányító szerepe. A Tárlatok folytatásához tartozik, hogy 1975-ben a Képzőművészeti Szövetség közgyűlése kizárta a területi szervek tagságából az alaptagokat:³⁷ így tulajdonképpen az egyébként sem túl széles kiállítói kör méginkább beszűkül. Az pedig továbbra is problematikus, hogy ez alatt a név alatt (Dél-Alföld) pusztán két megyét tömörít a szervezet – az így kirekesztett Szolnok, Debrecen vagy Kecskemét „távol tartása” már önmagában is megakadályozta az alföldi festészetről való együttgondolkodást. Dömötör János 1988-as előadásában – mint a tárgyalt korszak időszakában aktív múzeumigazgató – így fogalmazott: „A magyar képzőművészek hivatalos szakmai, társadalmi szervezete, a Magyar Képzőművészek Szövetsége, melynek 1964-ben hozták létre szervezeti területeit. Eredetileg hat ilyen területi szervezet létezett: Győr, Veszprém, Pécs, Miskolc, Szolnok és Hódmezővásárhely székhellyel. Ez utóbbihoz csak két megye Békés és Csongrád – benne Szeged város – tartozott, a dunántúli két szervezet négy-öt megyét is magába foglalt. Az így felülről létrehozott szervezet sosem vált műhellyé, sőt közösséggé sem. Mind a mai napig megtartotta adminisztratív jellegét. ... Megrendezték ugyan a szervezetbe tömörült művészek éves, majd két éves seregszemléjét, a Délalföldi Tárlatot, annak érdekében, hogy a szervezeti-igazgatási keret tartalmát is kapjon. Ezekben a szervezeti kiállításokon azonban a szervezethez tartozók közül jó néhányan nem vettek részt...”³⁸

A sikertelenség mérője az is, hogy a Délalföldi Tárlatok éves kiállításból a hetvenes évek második felére biennálévá váltak, majd a nyolcvanas években előfordult, hogy kettőnél is több év telt el nyitásuk közt, az utolsó esetében 1988-ban pedig már a négy helyszín helyett csak kettő maradt: Hódmezővásárhely és Kaposvár.³⁹

A Délalföldi Tárlatok korai történetének vizsgálata mégsem haszontalan, öncélú kutatássá vált. Mintegy állatorvosi ló, magán hordozza a Kádár-kor művészetpolitikájának és a régió sajátos művészeti fejlődésének minden jellemző jegyét. Alkalmas arra, hogy ezen keresztül (továbbgondolva a kutatás logikáját) vizsgáljuk az 1960-as, 1970-es évek szegedi és vásárhelyi művészkörök egymáshoz való viszonyulását, a Nyári és az Őszi Tárlatok történetét, a gyulai művésztelep sajátos helyzetét és arculatát, a hatalom és művészet viszonyát az egyes életművekben – a tudatosan rehabilitáltakban, támogatottakban és a tiltottakban is – és olyan, mindmáig kevésbé emlegetett művészetszervezők szerepét, akik

---

³⁷ 17. Délalföldi Tárlat, 1986, Hódmezővásárhely (katalógus), Előszó: Dömötör János), 5.

³⁸ Dömötör 1988, 183-184.

³⁹ ld. 17. Délalföldi Tárlat katalógus-bevezetője

intézmények, szervezetek élén állva képesek voltak befolyásolni a művészeti élet haladási irányát.

Felhasznált fontosabb irodalom

Elsődleges források, kiállítási katalógusok:

Galyasi 1965

Galyasi Miklós: A hódmezővásárhelyi képzőművészet utolsó húsz éve (1945-1965) – Adalékok a vásárhelyi művészet történetéhez, Kézirat, 1965, Tornyai János Múzeum Iarttára, Hódmezővásárhely, ltsz. nélkül.

I. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: Ritly Valéria, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda, 1965

II. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: Dömötör János, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda, 1966.

III. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: B. Supka Magdolna, F.k. Égető János, Szegedi Nyomda, 1967.

IV. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: Szelesi Zoltán, F.k. Szalay Ferenc, Szegedi Nyomda, 1968.

V. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: D. Fehér Zsuzsa, F.k. Szalay Ferenc, Szegedi Nyomda, 1969.

VI. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: Szabó Endre, F.k. Szalay Ferenc, Szegedi Nyomda, 1970.

XI. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: Koszta Rozália, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda, 1976.

XVII. Délalföldi Tárlat (katalógus), bevezető: Dömötör János, F.k. Dömötör János, Szegedi Nyomda, 1986.

XIV. Őszi Tárlat (katalógus), bevezető: Pogány Ö. Gábor, F.k. Kiállítási Intézmények igazgatója, Szegedi Nyomda, 1967.

VIII. Szegedi Nyári Tárlat (katalógus), bevezető: Szelesi Zoltán, F.k. Kiállítási Intézmények igazgatója, Szegedi Nyomda, 1967.

Szegedi Képzőművészek Kiállítása (katalógus), bevezető: D. Fehér Zsuzsa, Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 1967.

Könyvek, újságcikkek, tanulmányok:

(A korabeli napilapok hivatkozásait ld. a főszövegben)

Dömötör 1988

Dömötör János: Kulturális Műhely és közösségteremtés, TIT Szegedi Művelődéstörténeti Nyári Egyetem, előadás, Szeged, 1988

Nátyi 2016

Nátyi Róbert: Az Alföld vonzásában: *Válogatás az alföldi festészet alkotásaiból.* Tiszatajonline, 2016, link: <http://tiszatajonline.hu/?p=96069>, letöltés dátuma: 2025.04.01.

Gyarmathy 2001

Gyarmathy Gabriella 2001: Bevezető a XXXII. Alföldi Tárlathoz, link: https://munkacsy.hu/alfolditarlat/index_2001.html, letöltés dátuma: 2025.03.25.

Szelesi 1968

Szelesi Zoltán: Rudnay Gyula szegedi művésztelepe. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (MFMÉ), Szeged, 1968, 189-204.

Szelesi 1972

Szelesi Zoltán: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/73-2. Szeged képzőművészete. (Szeged, 1975), 205-337.

Tóth 2013

Tóth Károly (szerk.): Szalay Ferenc, Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, Hódmezővásárhely, 2013.

Tóth 2024

Tóth Károly: A vásárhelyi iskola – a magyar újrealizmus, Neon Galéria, Bp., 2024.

Vertel 2021

Vertel Beatrix (szerk.): A gyulai iskola 1969-2019, Gyulai Művésztelep Egyesület, Gyula, 2021.